

Otázka o možných spôsoboch poznania Božej existencie je nevyhnutným predpokladom pre otvorenie sa daru viery. Je teda možné Boha poznať? Je možné racionálne, skúmaním okolitého sveta a človeka prísť na pozitívnu odpoveď na otázku, ktorá trápi mnohých ľudí: Existuje Boh? Dá sa jeho existencia nejako dokázať?

a) Poznávanie Boha v dejinách

História svedčí o tom, že vo všetkých dobách a na všetkých miestach mali ľudia náboženskú vieru. Verili, že svet je plný znakov a stôp, ktoré poukazujú na božstvo. Božské tajomstvo tušili niekedy v mimoriadnych prírodných javoch, v nádhere a veľkosti vesmíru, v dokonalosti živej prírody, v divoch mikrokozmu, v sile sopiek a zemetrasení, vo fascinujúcom stretnutí muža a ženy či vo vnútornom hlase svedomia. Nijaký z pôvodných národov, alebo súčasných primitívnych kmeňov, ktoré žijú podobným spôsobom, ako predveké národy, sa nehlási k ateizmu. Ateizmus je skôr fenomén modernej doby.

V európskej kultúre sa už od 6. storočia pred Kristom objavili myslitelia, ktorí si všímali náboženskú prax a jej tradície kritickým spôsobom a usilovali sa o poznanie Boha cestou rozumovej úvahy. Najvýznamnejšími z nich boli Sokrates, ktorý sa neustálym pýtaním a spochybňovaním snažil objaviť pravdu, ktorá je iná než veci a odpovede okolitého sveta. Ďalej to bol Platón, ktorý Boha hľadal v Idei dobra a krásna, ktorá sa nachádza mimo materiálneho sveta a Aristoteles, ktorý sa vo všetkých veciach tohto sveta snažil objavovať poslednú príčinu – nehybného hýbateľa. Mimo našej kultúry, v Ázii, vznikali v tom istom dávnom období významné myšlienkové prúdy, poväčšine mystickej povahy. Odvtedy sa množstvo mysliteľov až po súčasnosť zaoberá nevýslovným tajomstvom, ktoré sa skrýva za prírodou a najmä v samotnej ľudskej mysli a snažia sa ho rozumne osvetliť. Spomedzi najvýznamnejších mysliteľov v dejinách možno spomenúť Augustína, Tomáša Akvinského, Anzelma z Canterbury, Reného Descarta, Immanuela Kanta, Martina Heideggera a mnohých ďalších.

Filozofickému uvažovaniu o Bohu prikladáme veľkú dôležitosť, pretože môže naznačiť a prekliesniť cestu k objaveniu Boha. Hoci Boh nekonečne presahuje všetky ľudské poznávacie schopnosti, filozofické úvahy môžu jestvovanie Boha dostatočne odôvodniť. Boh filozofov však nie je priamo tým živým a osobným Bohom, o akom hovorí Biblia, avšak filozofickú a biblickú predstavu o Bohu nemožno ani jednoducho stavať do protikladu.

b) Poznávanie Boha v Biblii

Biblia hovorí o viacerých cestách od tvorov k Tvorcovi. O Bohu sa hovorí ako o bytosti, ktorá sa ukázala, zjavila praotcom – Abrahámovi, Izákovi a Jakubovi – ktorá cez Mojžiša vyslobodila svoj ľud z egyptského otroctva, ktorá ho viedla cez púšť do Zaslúbenej zeme, ktorá ho napomínala v nevernosti, odmeňovala za vernosť a karhala za zlobu. Napokon je to bytosť, ktorá sa zjavila v Ježišovi Kristovi, ktorý je Božím obrazom v ľudskom tele.

Biblia teda hovorí o živom a osobnom Bohu, ktorý je človeku na pomoci, na ktorého sa možno obrátiť v každej ťažkosti, ktorý však volá a povoláva každého človeka do úzkeho spoločenstva so sebou prostredníctvom cirkvi. Podľa Biblie bol človek stvorený na Boží obraz a predovšetkým vo svojej slobode a zodpovednosti sa odlišuje od ostatného stvorenia, je odbleskom Božej veľkosti.

V novších spisoch Starého zákona a v Novom zákone nachádzame aj úvahy o možnosti poznávať Boha a o hlúposti jeho popierania: „Blázon si v srdci hovorí: Boha niet.“ (Žalm 52) Takýto nemúdry, o ktorom je reč, nie je nejakým hlupákom, ale človekom bezočivým a zlým, ktorý si z Boha nič nerobí, nechce ho poznať, nebojí sa jeho súdu a počína si tak, akoby Boha nebolo, akoby človek sám bol Bohom. Takýto praktický ateizmus je bláznovstvom. Popierať Boha, ktorý je všetko vo všetkom, Biblia charakterizuje ako uväznenie do seba samého a výraz poblúdeného srdca.

Naopak, myšlienka poznávať Boha bola pre prvotnú cirkev dôležitá, aby nadviazala misionársku komunikáciu voči pohanom. Apoštol Pavol povedal pred filozoficky naladenými poslucháčmi v Aténach na Aeropágu: Ľudia by mali hľadať Boha, „aby ho dajako nahmatali a našli, hoci od nikoho z nás nie je ďaleko. Lebo v ňom žijeme, hýbeme sa a sme...“ (Sk 17,27-28).

c) **Prirodzené poznávanie Boha**

Pavol pripisuje všetkým ľuďom schopnosť spoznať Boha zo stvorených vecí. Keďže si pohanovia napriek spoznanej pravde neuctili Boha, ako sa patrí, berie ich na zodpovednosť a považuje ich za neospravedliteľných. „Je im predsa zjavné, čo možno o Bohu vedieť; Boh im to zjavil. Veď to, čo je v ňom neviditeľné – jeho večnú moc a božstvo -, možno od stvorenia sveta rozumom poznávať zo stvorených vecí; takže nemajú výhovorky“ (Rim 1,19-20). Pavol tu nemyslí len na prírodu, ale a na hlas svedomia.

Ateizmus sa mýli nielen v otázke Boha, ale aj človeka. Koncil ho rozhodne odmieta. „Iba prostredníctvom Božieho tajomstva dostáva tajomstvo nášho bytia odpoveď... Iba ten, kto pozná Boha, pozná i človeka“ (R. Guardini).

2. „Dôkazy“ existencie Boha

Na dokázanie rozumnosti viery v Boha teológia používa **takzvané dôkazy jestvovania Boha**. Prirodzene, nejde o dôkazy v zmysle prírodovedeckom alebo matematickom, veď Boh nie je horninou alebo chemickou zlúčeninou, ktorú možno ľubovoľne skúmať. Preto aj slovo dôkazy v nadpise tejto témy je v úvodzovkách. O Božej existencii možno uvažovať tak, že na začiatku musíme byť ochotní odložiť predsudky, vykročiť na cestu úsudku a ísť po nej až k cieľu. Keď k nemu dospeje, objaví, že viera v Boha nie je čosi nerozumné. Dôkazy Boha nenahrádzajú vieru vedomosťami, ale k nej stále pozývajú, posilňujú ju a stoja v jej službách. Možno rozlišovať dve formy dôkazu Boha.

Cieľom dôkazu tak, ako ho používajú prírodné vedy je najst' podľa možnosti stopercentnú istotu o tom, že dokazovaný fakt je pravdivý. Boha nemožno dokazovať týmto spôsobom, pretože ak by sme jeho existenciu dokazovali pomocou nejakého prístroja, alebo

exaktnej vedeckej metódy by sme so stopercentnou istotou dokázali jeho prítomnosť, nebolo by viac treba v neho veriť. Sväté Písmo by sa stalo obyčajnou knihou a prestalo by byť Božím slovom, Cirkev by nemala dôvod existovať a sviatosti by boli nejakým „humorným“ magickým úkonom, v horšom prípade nudným divadlom, hodiny náboženstva na našej škole úplne zbytočné. Je preto potrebné pozmeniť otázku, na ktorú sa pýtame. Nemôžeme sa v podstate pýtať, či sa dá stopercentne dokázať existencia Boha, treba sa skôr pýtať, či je rozumné veriť v Boha. Pri takto koncipovanej otázke potom jestvujú dve skupiny „dôkazov“ – istých logických postupov, ktoré nás vedú k zisteniu, že viera v Boha má racionálne základy, že nie je proti zdravému sedliackemu rozumu.

Ide o **kozmozologické dôkazy** a **antropologické dôkazy** (alebo jednoduchšie povedané o dokazovanie z okolitého sveta a z ľudského života). Každý človek potom má možnosť slobodnej voľby prijať vieru v Boha, alebo odmietnuť jeho existenciu. A to je pre nás veľmi dôležité zistenie, že Boh očakáva od človeka slobodné rozhodnutie uveriť v neho.

a) kozmozologické „dôkazy“ existencie Boha

Prvá, staršia, kozmozologická forma dôkazu poukazuje na skutočnosť sveta. Svet je v stálej činnosti, pohybe a zmene. Všetko, čo sa hýbe, je pohybované nejakým hýbateľom, ten zase ďalším atď. V rade hýbateľov nemožno postupovať donekonečna. Niekde musí byť nejaká prvá príčina, začiatok pohybu. Poukaz na nejaký praatóm alebo prabunku nestačí. To by sme sa mohli pýtať, odkiaľ ony pochádzajú, odkiaľ nabrali obrovskú energiu, ktorá dala do pohybu celý ďalší vývoj. Nejde teda iba o vysvetlenie, ako svet vznikol, ale že vôbec vznikol. Nemožno sa odvolávať na prahmotu, lebo prahmota by mala opodstatnenie sama v sebe, iba ak by bola absolútne dokonalá. Keďže však hmota podlieha zmene, je nedokonalá. Posledným dôvodom svojho bytia a všetkého ostatného môže byť iba nekonečná duchovná bytosť, ktorú nazývame Bohom. Rozhodnutie sa pre Boha je zároveň rozhodnutím sa proti primátu hmoty, rozhodnutím pre zmysluplnosť hmotného sveta, ktorú nadobúda z ducha, ktorý všetko tvorí, nesie a určuje. Naše poznávanie sveta je tak oboznamovaním sa s Božími myšlienkami a plánmi. Viera v Boha teda vôbec nie je protikladom poznávania, naopak, je stálou výzvou k rozumovej činnosti.

b) antropologické „dôkazy“ existencie Boha

Druhá, novšia, antropologická forma dôkazu poukazuje nie na svet, ale na človeka (anthropos – z gr. človek). Vychádza z toho, že človek je bytosť konečná, závislá a ohrozená zo strany prírody, vydaná napospas smrti. Pritom sa v človeku hlási aj čosi neobmedzené, absolútne. **Ide teda o dôkazy z ľudského života, ktoré sú postavené na rozpore, alebo konflikte medzi ideálnou túžbou a bolestnou realitou.** Napríklad v hlase svedomia, ktorý sa v ňom ozýva niekedy s napomenutím, inokedy s karhaním alebo pochvalou. Čosi bezpodmienečné a absolútne pociťujeme aj v zážitku lásky. V milovanom a milujúcom človeku sa naraz všetko obnoví, v okamihu šťastia čas akoby sa zastavil a sprostredkúva nám predchuť večnosti. Človek teda žije v stálom napätí medzi konečnosťou a nedokonalosťou na jednej strane a túžbou po nekonečne, absolútne a dokonalosti na druhej strane. Toto napätie ho drží v nepokoji a neuspokojenosti. Ak to nemá byť všetko nezmyselné, táto jeho túžba, otázky a hľadanie sú ozvenou na volanie Boha, ktorý sa ozýva vo vnútri človeka. Iba Boh je odpoveďou na veľkosť a biedu ľudského bytia. Preto človek, ktorý si uvedomuje tento vnútorný konflikt má dve možnosti – dva scenáre. Prvý scenár ho

vyzýva zmieriť sa s tým, že do konca života zostane frustrovaný z nemožnosti dokonale naplniť svoje najhlbšie túžby po láske, šťastí, spravodlivosti, po pokoji a harmónii. Prijať druhý scenár znamená, že človek prijme bolestnú realitu, že tu na Zemi jeho túžby nemôžu byť naplnené, ale musí existovať Niekto, kto po smrti človeka tieto túžby môže absolútne naplniť. Tým niekým je Bytosť, ktorú voláme Boh.

Kto verí v Boha, dokáže spravodlivo posúdiť veľkosť človeka a nepoprieť súčasne jeho biedu. Rozhodnutie sa pre Boha sa kryje s rozhodnutím sa pre človeka. Viera v Boha dovoľuje, ba dokonca požaduje, aby sme seba samých a všetkých ostatných ľudí bezpodmienečne akceptovali, ako akceptoval Boh nás. Viera umožňuje hlbokú dôveru v bytie, bez ktorej nik nemôže žiť, milovať a pracovať. Viera v Boha nepotláča ľudskú slobodu, ale zaväzuje k bezpodmienečnej úcte voči každému človeku, ako aj k angažovaniu sa za slobodný a spravodlivý poriadok medzi ľuďmi.

3. Boh je tajomstvo

Hoci moderný človek je alergický na slovo tajomstvo a chcel by všetko preskúmať, už sme si naznačili, že tajomstvo patrí k životu človeka. On sám je pre seba nepreskúmatelným tajomstvom veľkosti a biedy. O to skôr Boh, ak nemá byť predmetom, ale najvyšším bytím, je a ostane pre človeka tajomstvom. Nemôže byť výtvorom človeka, alebo nejakým bôžikom, ktorý má pôvod v jeho fantázii, nemôže byť ani projekciou našich túžob. Biblia ho nazýva skrytým Bohom (Iz 45,15), ktorý prebýva v „neprístupnom svetle“ (1 Tim 6,16). Ľudia, konečné bytosti, nikdy nepochopia nekonečnú, všetko obopínajúcu a nesúcu Bytosť. „Obdivuhodná pre mňa je tvoja múdrosť; je taká veľká, že ju nemôžem pochopiť“ (Ž 139,6).

Na Božom tajomstve končia ľudské predstavy o Bohu. Preto sa celý život treba znova a znova vydávať na cestu za ním. Čím viac človek hľadá Boha, tým viac sa mu všetky reči o ňom budú zdať nedostatočné, ako nám to ukazuje prípad starozákonného Jóba (porov. Jób 42,3).

Ak je Boh tajomstvom, čo teda znamená poznať a spoznať Boha? Zrejme čosi viac ako teoreticky vziať na vedomie jeho jestvovanie. V poznaní Boha ide aj o nás samých, o zmysel nášho bytia, o zmysel sveta. **Poznanie Boha je preto dielom nielen rozumu, ale aj srdca, teda celej osoby.** Spoznať Boha znamená aj uznať ho za dôvod a cieľ vlastného života, prijať ho ako jediné a absolútne dobro. Spoznanie Boha sa preto neprejavuje iba myšlienkovým hľbaním, ale aj vdakou, chválou, oslavou a mravným životom. Treba konať pravdu, aby sme ju skutočne spoznali. Kto naozaj spozná Boha a uverí v neho, toho život sa zmení nielen vnútorne, ale aj navonok.

Jestvujú teda dva spôsoby poznávania Boha, ktoré sú pre formovanie nášho vzťahu s ním nesmierne dôležité. Poznávanie rozumom o ktorom sme niečo hovorili v predošlých dvoch kapitolách a druhý spôsob poznávania je poznávanie srdcom (intuícia). Západná európska kultúra, ktorá ovplyvňuje aj naše myslenie, je postavená na kultúrohistorickej tradícii racionality Starovekého Grécka a právnickom formalizme Rímskej ríše (Gréci sú filozofi a Rimania rečníci a právnici). V dôsledku toho Európan akoby stráca zmysel pre tajomstvo. To zasahuje aj duchovný život kresťana. Poznanie Boha rozumom, štúdiom,

uvažovaním, človeka ešte neotvára osobnému vzťahu s Bohom. **Na ceste života je preto potrebné** vo vzťahu k Bohu akoby **stáť na oboch nohách**: rozum a srdce musia ísť „ruka v ruke“. Pretože jedine srdce človeka je schopné otvoriť sa tajomstvu Boha. To sa deje v modlitbe, vo sviatostiach, v duchovnom živote.

Keďže Božie tajomstvo presahuje človeka a jeho myšlienky, všetko, čo dokáže povedať o Bohu, sú iba obrazy a podobenstvá. Apoštol Pavol o tom povedal: „My teraz vidíme cez zrkadlo, v hádanke“ (1 Kor 13,12). Znamená to, že naše obrazy a pojmy sú schopné niečo naznačiť o Bohu. Aj Ježiš používal podobenstvá z každodenného života, aby sprítomnil ľuďom Božiu činnosť. Keďže však Tajomný Boh nekonečne prevyšuje ľudské pojmy a predstavy, všetky sa hodia skôr na objasnenie toho, čo Boh nie je, ako čo je. V konečnom dôsledku si človek aj tak uvedomí, že Boh je úžasné, nevysloviteľné, tajomné Bytie a že všetko, čo o ňom vieme nás smeruje k jeho tajomstvu, ku ktorému máme primeraný postoj iba v adorácii, v poklone. Hoci v Ježišovi Kristovi sa definitívne odhaľuje tajomstvo Boha a tajomstvo človeka, napriek tomu Boh ostáva skrytým Bohom, ktorý sa nám zjavuje postupne počas celého nášho života a počas celých dejín.